

Locatie 'Gooische Kaai 16' te
Monnickendam, gemeente Waterland.
Een inventariserend veldonderzoek.

STAR 124
2006

R.M. van der Zee
onder redactie van E. Jacobs

Colofon

Opdrachtgever
Factor Pensioenen BV

Datum
november 2006

Auteur
R.M. van der Zee

Redacteur
E. Jacobs

Bestandsnaam
06037.standaardrapport.definitief.wpd

Projectcode Jacobs & Burnier
06037

Projectleider en autorisatie
Mw. C.Y. Burnier

ISBN-nummer
ISBN-10: 90-8762-020-9
ISBN-13: 978-90-8762-020-2

Jacobs & Burnier
archeologisch projectbureau

adres
Veemarkt 186
1019 DG Amsterdam

telefoon
020 - 4637300

fax
020 - 4637277

e-mail
jenbbureau@zonnet.nl

Inhoudsopgave	
Administratieve gegevens	1
1. Inleiding	2
2. Onderzoeksopdracht	3
3. Bureauonderzoek	4
3.1 Werkwijze	4
3.2 Afbakening onderzoeksgebied	4
3.3 Huidige en toekomstige situatie onderzoeksgebied	4
3.4 Geologie van het onderzoeksgebied	4
3.5 Historisch gebruik en bekende archeologische waarden	6
3.6 Verwachte archeologische waarden	7
4. Booronderzoek	9
4.1 Werkwijze	9
4.2 Resultaten	9
5. Conclusie	11
6. Advies	12
Literatuur	13
Verantwoording	14
Afbeeldingen	14
Bestanden	14

Jaren	Archeologische perioden	Geologische perioden	
1500	Nieuwe Tijd	H O L O C E E N	
450 na Chr.	Middeleeuwen		Laat
			Vroeg
12 voor Chr.	Romeinse Tijd		Laat
			Midden
			Vroeg
800	IJzertijd		Laat
			Midden
			Vroeg
2000	Bronstijd		Laat
			Midden
			Vroeg
4000	Neolithicum		Laat
		Midden	
8800	Mesolithicum	Vroeg	
		Laat	
		Midden	
		Vroeg	
350.000	Paleolithicum	Laat	
		Midden	
		Vroeg	
		P L E I S T O C E E N	

Archeologische perioden en aanvang tijdvakken in jaren

Administratieve gegevens

Opdrachtgever

Factor Pensioenen BV
Gooische Kaai 15
1141 TV Monnickendam
contactpersoon
Dhr. P. van der Klei
Pieter van der Klei architecten bna
Nieuwendammerkade 24c
1022 AB Amsterdam
Tel.: 020 - 6370328

Uitvoerder

Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau
Veemarkt 186
1019 DG Amsterdam
contactpersoon
Mw. C.Y. Burnier
Tel.: 020 - 4637300

Bevoegd gezag

Gemeente Waterland
Postbus 1000
1140 BA Monnickendam
contactpersoon:
mw. M. Wijngaarden
Tel.: 0299 - 658515

Provincie Noord-Holland
Postbus 123
2012 HR Haarlem
contactpersoon
Mw A. van Duinen
Tel.: 023 - 5143181

Locatie

gemeente
Waterland
plaats
Monnickendam
toponiem
Gooische Kaai 16

Kaartblad

kaartblad 25 F, Topografische kaart 1: 25.000

Coördinaten

136329 / 436740

Archisnummers

aanmeldingsnummer 19451
onderzoeksnummer 15601

J&B-projectcode

06037

1. Inleiding

In opdracht van Factor Pensioenen BV is ten behoeve van de locatie 'Gooische Kaai 16' te Monnickendam, gemeente Waterland, provincie Noord-Holland in oktober 2006 door Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau een beknopt bureauonderzoek uitgevoerd, gevolgd door een inventariserend veldonderzoek door middel van grondboringen.

Aanleiding voor het onderzoek vormt de voorgenomen sloop van de huidige bebouwing en de daarop volgende aanleg van nieuwbouw op de locatie.

Volgens de centrale archeologische database (Archis II) maakt de locatie evenwel deel uit van een gebied dat is aangemerkt als een monument van hoge archeologische waarde. Ook volgens de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW) van de provincie Noord-Holland vormt de locatie onderdeel van een gebied met een hoge archeologische waarde.

Het laten uitvoeren van een inventariserend archeologisch onderzoek is in het kader van een aangevraagde bestemmingswijziging dan ook door het bevoegd gezag verplicht gesteld.

Het voorliggende rapport beschrijft de resultaten van het in het kader hiervan uitgevoerde inventariserende veldonderzoek.

2. Onderzoeksopdracht

In het ten behoeve van het onderzoek geformuleerde Plan van Aanpak (Van der Zee 2006) zijn de volgende doelstellingen voor het onderzoek geformuleerd:

- het vaststellen van de aan- of afwezigheid van archeologische waarden op de onderzoekslocatie.
- het verkrijgen van een indicatie van de gaafheid en conserveringstoestand van eventueel aanwezige archeologische waarden;
- het verkrijgen van een indicatie voor de datering van eventueel aanwezige archeologische waarden;
- toetsen van de archeologische verwachting van het terrein;
- het verkrijgen van een indicatie van de verspreiding van de archeologische waarden;
- het vaststellen of, en zo ja waar, sprake is van een ongestoorde natuurlijke bodemopbouw;
- het op basis van de resultaten formuleren van een advies voor eventueel noodzakelijk vervolgonderzoek.

Ten behoeve van het bereiken van bovengenoemde doelstellingen is een beknopt bureauonderzoek uitgevoerd, gevolgd door een inventariserend veldonderzoek door middel van grondboringen.

In overeenstemming met de in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) genoemde specificaties is het onderzoek aangemeld bij het Centraal Archeologisch Informatiesysteem (Archis II). Op basis van deze aanmelding zijn de resultaten van het onderzoek binnen dit systeem geregistreerd onder onderzoeksnummer 15601.

3. Bureauonderzoek

Het bureauonderzoek is uitgevoerd ten behoeve van het verkrijgen van informatie over zowel de aanwezige, als de verwachte archeologische waarden. Tevens geeft het bureauonderzoek inzicht in de geologische, geomorfologische en bodemkundige opbouw van het gebied.

3.1 Werkwijze

Voor het uitvoeren van het bureauonderzoek is gebruik gemaakt van de door de opdrachtgever verstrekte informatie, de Cultuurhistorische Waardenkaart van de provincie Noord-Holland (CHW), gegevens uit Archis II (oktober 2006) en relevante literatuur.

3.2 Afbakening onderzoeksgebied

Het plan- en tevens onderzoeksgebied bevindt zich in de historische kern van Monnickendam, nabij de haven, en is gelegen tussen de Gooische Kaai in het noordwesten en de Grote Noord in het zuidoosten (afb. 1 en 2). De totale omvang van het gebied bedraagt circa 200 m².

3.3 Huidige en toekomstige situatie onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied is voor circa tweederde deel voorzien van bebouwing in de vorm van een woonhuis en een loods. Het onbebouwde oppervlak is in gebruik als tuin, waarvan het westelijk deel is voorzien van tegels. Het oostelijk deel is plaatselijk voorzien van verhardingsmateriaal.

De voorgenomen ontwikkeling omvat de sloop van de huidige bebouwing, die vermoedelijk dateert uit het begin van de 20ste eeuw, gevolgd door de nieuwbouw van een woning en een bedrijfsruimte. De locatie van de geplande nieuwbouw zal in principe overeenkomen met de locatie van de huidige bebouwing. In de tuin achter het pand zal een schuur gerealiseerd worden.

Volgens de bestektekeningen (juli 2006) zal de fundering van de nieuwbouw op een diepte van circa 0,31 m - NAP, en plaatselijk circa 0,60 m - NAP, aangelegd worden. Verder zullen ook circa 20 funderingspalen met een lengte van 18 m aangebracht worden.

3.4 Geologie van het onderzoeksgebied

Monnickendam behoort geologisch gezien tot het 'Zuiderzeegebied' en wordt volgens de Geomorfologische Kaart van Nederland (DLO-Staring Centrum & Rijks Geologische Dienst 1993) omringd door ontgonnen veenvlaktes, al dan niet bedekt met klei en/of zand en vlaktes van getijafzettingen. Op grond hiervan kunnen in de ondergrond van de onderzoekslocatie zeeklei- en veenpakketten verwacht worden. Deze maken volgens de lithostratigrafische indeling van De Mulder et al. (2003) deel uit van respectievelijk de Naaldwijk Formatie (Walcheren Laagpakket en Wormer Laagpakket) en de Nieuwkoop Formatie (Hollandveen Laagpakket).

Bij aanvang van het Holoceen, circa 8800 voor Chr., maakte de onderzoekslocatie deel uit van de van oost naar west flauw hellende kustvlakte (De Mulder et al. 2003). Door de snelle stijging van het zeeniveau overspoelde de zee in de volgende eeuwen steeds grotere delen van het gebied, waarbij het Getijdenbekken van Holland ontstond. Aan de zeezijde van het getijdebekken werden lage strandwallen gevormd. Achter de strandwallen strekte zich een gebied met wadden en kwelders uit, dat doorsneden werd door een sterk vertakt stelsel van getijdegeulen en -kreeken. Afhankelijk van het afzettingmilieu werd zand, lichte of zware klei afgezet. Verder landinwaarts werd onder invloed van de grondwaterstijging veen gevormd, het Basisveen Laagpakket.

Vanaf ongeveer 5000 jaar geleden nam de snelheid van de relatieve zeespiegelstijging af (Berendsen 2004). Het waddegebied achter de strandwallen slibde steeds verder op waarmee de invloed van zee langzaam aan afnam. De toenemende aanvoer van zand naar

de kust resulteerde bovendien tot het aaneengroeien van de strandwallen. Hiermee kwam op de meeste plaatsen een voorlopig een einde aan het binnendringen van zeewater, waardoor de lagune niet helemaal kon dichtslibben (De Mulder et al. 2003). Wel werd de kustlijn op enkele plaatsen onderbroken door 'zeegaten', de mondingen van de rivieren, zoals die van de Rijn, die via het Vecht/Amstelsysteem en het Oer-IJ in verbinding stond met het Zeegat van Bergen.

Door het neerslagoverschot en de aanvoer van rivierwater trad al snel verzoeting van het waterrijke gebied achter de strandwallen op. In dit zoetwatermilieu kwam het op uitgebreide schaal tot veenontwikkeling. Deze begon met de vorming van rietveen of broekveen in het aanvankelijk voedselrijke milieu. Naarmate het veen dikker werd, konden de veenvormende planten het voedselrijke grondwater niet meer bereiken en ontstonden voedselarme milieus, waarbij het op uitgebreide schaal tot ontwikkeling van hoogveen kwam. Uiteindelijk ontstonden meters dikke veenkussens die hoog boven het omringende landschap en het gemiddeld zeeniveau uitstaken. Langs het Oer-IJ was wel steeds voldoende voedselrijk water beschikbaar en vormde zich vooral broekveen. De moerasgebieden werden ontwaterd door een fijnmazig stelsel van veenstroompjes, die in het Oer-IJ en later ook in het Flevomeer uitmondde. Voor het ontstaan van Monnickendam was de aanwezigheid van het riviertje de Ee van belang.

Tijdens inbraken van de zee werden vanuit het Oer-IJ evenwel gaten geslagen in het veen, waardoor zeeboezems ontstonden (Berendsen 2000). De veenafslag leidde ertoe, dat op de bodem van deze zeeboezems verslagen veen werd afgezet. De nauwe verbindingen met de zee slibden geleidelijk weer dicht, maar in het veengebied bleven enkele meren bestaan.

Door verzanding van het Oer-IJ vlak voor de Romeinse tijd werd de zoetwaterafvoer steeds moeilijker (Rappol & Soonius 1994). Dit proces droeg bij aan de vorming van meren, die zich ten koste van het omliggende veengebied vergrootten en aaneen groeiden. Hierbij werd onder andere het Flevomeer gevormd. Op de meerbodems sedimenteerde een mengsel van voornamelijk verslagen veen, fijn zand en organisch slijk.

Rond de jaartelling vond vanuit het waddengebied de eerste aanvoer van mariene kleien plaats (Rappol & Soonius 1994). Door het ontstaan van nieuwe getijdegeulen nam de invloed van zee in de Almere lagune toe. De getijdegeulen ontwaterden de omliggende veengebieden, die daardoor makkelijker te ontginnen werden. De ontginningen leidden tot inklinking en oxidatie van het veen en daarmee tot maaiveldsdaling. Hierdoor kreeg het veengebied te maken met wateroverlast en werd kwetsbaar voor zee invloeden. Ook gingen door wind- en golferosie grote delen van het veencomplex verloren.

In de Romeinse tijd en de Vroege Middeleeuwen werd de verbinding tussen het waddengebied in het noorden en het Flevomeer steeds beter (Rappol & Soonius 1994). Uiteindelijk ontstond een binnenzee, de Zuiderzee, die rond 1600 de omvang van vóór de aanleg van de Flevopolders kreeg. Grote stormen in de loop van de 12de eeuw, waarbij veel land verloren ging, leidden er dan ook toe dat op grote schaal begonnen werd met de aanleg van dijken en dammen. In deze periode werd ook het veenstroompje de Ee afgedamd (Berendsen 2000). Niettemin is ondanks de vanaf de 13de eeuw aanwezige doorgaande bedijking nog veel erosie opgetreden, doordat deze regelmatig doorbrak. De mariene afzettingen die in deze transgressie-fase op het veen zijn afgezet, worden gerekend tot het Laagpakket van Walcheren van de Naaldwijk Formatie.

De meren, die waren ontstaan tijdens perioden van overstromingen, werden door het afgraven van veen vergroot. Tevens leidden de veenafgravingen tot de vorming van nieuwe meren (De Mulder et al. 2003). Op deze grote wateroppervlakten kreeg de wind vrij spel wat resulteerde in het afkalven van de randen. Doordat de zich uitbreidende meren, zoals de Purmer, de Beemster en het Monnickmeer, een gevaar voor de omgeving opleverden, zijn ze in daarop volgende eeuwen dan ook voor het grootste deel drooggemalen.

Na de voltooiing van de Afsluitdijk in 1932 veranderde de Zuiderzee in een zoetwatermeer, het huidige IJsselmeer. Door de afsluiting werd de lengte van de Nederlandse kustlijn gereduceerd en verminderde het overstromingsrisico.

3.5 Historisch gebruik en bekende archeologische waarden

Bewoningsgeschiedenis

De geschiedenis van Monnickendam begon rond 1235 toen Friese Norbertijner monniken zich vestigden op Marken (www.monnickendam.net). Van daaruit werd het land ontgonnen en een nevenvestiging gesticht, het latere klooster Mariëngaarde, die mede tot het ontstaan van Monnickendam leidde.

In 1273 word in een handvest van Jan Persijn voor het eerst melding gemaakt van Monnickendam. In 1356 kreeg Monnickendam van Hertog Willem van Beieren als een van de eerste Zuiderzeesteden stadsrechten. De stad werd toen omsloten door de Oude Zijds Burgwal, Kermergracht, Korte Burgwal, Nieuwe Niesenoortsburgwal en de Niesenoortsburgwal.

In 1357 vond de eerste uitbreiding plaats van de nederzetting en in 1400 de tweede. Vermoedelijk kwam bij laatstgenoemde uitbreiding ook de onderzoekslocatie binnen de stadsgrenzen te liggen.

In de 15de en 16de eeuw kende de Monnickendam verschillende grote rampen. Zo werd in 1426 de stad, die Kabeljauws was, overvallen door de Kennemers (Hoeken), die voor Jacoba van Beieren vochten. Hierbij vielen veel slachtoffers. Een blijvende herinnering hieraan is de Kermergracht.

In 1431 werd er in de nabijheid van Monnickendam (Kloosterdijk) een nieuw klooster gesticht: Galilea Minor. Onderdelen van dit klooster zijn terug te vinden in het straatbeeld van de stad, zoals vloerplaten die nu dienst doen als stoepje op de Fluwelen Burgwal.

Bij een stadsbrand in 1499, gingen van de 500 huizen er 400 in vlammen op. Vlak daarna, in 1513, vond opnieuw een stadsbrand plaats. Op de Grote Kerk en zes huizen na werd daarbij de gehele stad verwoest. Dit leidde tot een verbod op het bouwen van woonhuizen met houten gevels en rieten daken.

In 1575 werd de stad aan de westzijde uitgelegd, waardoor akker- en weilanden binnen de stad kwamen te liggen. Aangezien de nieuw bij de stad getrokken delen niet bebouwd worden, wordt verondersteld dat de gronden bij de stad getrokken werden om bij een eventueel beleg in de voedselbehoefte te kunnen blijven voorzien.

Politieke veranderingen in 1795 luidde het begin van een periode van armoede in, waarbij handel en scheepvaart als bron van inkomsten vrijwel geheel verdwenen. Alleen de visserij en de landbouw bleven van belang. Pas omstreeks 1860 de economie van de stad geleidelijk weer aan.

Het Monnickemeer, met een oppervlak van circa 122,5 ha, werd in 1864 omdijkt en drooggemalen. Vanaf 1888 kreeg de stad een stoomtramverbinding tussen Amsterdam en Edam. Voor de aanleg van de tramlijn moesten evenwel de stadspoorten gesloopt worden. In 1932 werd de tramlijn geëlektrificeerd. In 1956 de lijn evenwel opgeheven.

Op de kadastrale minuut uit 1827 staat ter plaatse van de onderzoekslocatie bebouwing afgebeeld (www.dewoonomgeving.nl). Ook volgens de Grote Historische Atlas van Nederland (Wolters-Noordhoff 1990) en de Atlas van Kuijpers, die de situatie in respectievelijk de periode 1839-1859 en 1860 weergeven, alsmede de Grote Historische Topografische Atlas van Nederland (Schilders 2005), die de situatie in 1905 weergeeft, lijkt op de locatie bebouwing aanwezig te zijn.

Bekende archeologische waarden

Het gebied waartoe de onderzoekslocatie behoort staat binnen Archis II (oktober 2006) geregistreerd als een monument van hoge archeologische waarde (monumentnr. 14633; complexnr. 16517). Het monument omvat de gehele historische kern van Monnickendam en

de begrenzing hiervan is vastgesteld aan de hand van kaartmateriaal uit de periode 1849 - 1859.

Binnen het gebied staan diverse archeologische onderzoeken en waarden geregistreerd. Deze worden in het onderstaande kort besproken. De nummers tussen haakjes refereren daarbij naar de codes waaronder de desbetreffende gegevens in Archis II (september 2006) geregistreerd staan.

Zo is in de Kerkstraat, op circa 200 m ten zuidwesten van de onderzoekslocatie, een onderzoek uitgevoerd (waarnemingnr. 35490), waarbij op drie aangrenzende kavels terpachtige ophogingen aangetroffen, die waarschijnlijk de locaties van de onderkomens van ambachtslieden aangeven. Zo zijn bakstenen vloeren, die wellicht wijzen op werkplaatsen, en restanten van ovens en rookkanalen bloot gelegd. De functie van de ovens kon niet met zekerheid vastgesteld worden. Op basis van het met de sporen geassocieerde vondstmateriaal is een datering tussen het laatste kwart van de 13de en derde kwart van de 14de eeuw waarschijnlijk.

Aan de oostzijde van een afgedamde waterloop, op circa 300 m ten zuiden van de onderzoekslocatie, is verder een proefsleufonderzoek uitgevoerd (waarneming 18623). Het onderzoek toonde aan dat aanplantingen aan de oostzijde van de stad pas na 14de eeuw hebben plaatsgevonden.

Verder zijn binnen het als monument van hoge archeologische waarde geregistreerde terrein drie booronderzoeken uitgevoerd. Eén booronderzoek is verricht op een terrein circa 300 m ten zuiden van de onderzoekslocatie (onderzoekmeldingsnr. 15247, onderzoeksnr. 13971). Op basis van de resultaten wordt hier een opgraving geadviseerd. Tijdens een booronderzoek (onderzoekmeldingsnr. 13134) op een nabijgelegen terrein zijn geen archeologische waarden aangetroffen, maar de aanwezigheid van oude funderingen kan niet uitgesloten worden (Wullink 2005). Van het derde booronderzoek ontbreken vooralsnog nadere gegevens binnen Archis (onderzoekmeldingsnr. 17270). Niet uitgesloten kan worden dat dit onderzoek nog uitgevoerd moet worden.

Verder staan in de omgeving van de onderzoekslocatie diverse vondsten geregistreerd, die allen uit de Late-Middeleeuwen en/of Nieuwe Tijd dateren (waarneming 43080, 43085, 228079, 43086 en 228080).

In de omgeving van het onderzoeksgebied staan tevens drie terreinen geregistreerd als zijnde van archeologische waarde (monumentnr. 14743, complexnr. 6729; monumentnr. 14686, complexnr. 16575; monumentnr. 14687, complexnr. 16576). De status van de terreinen is gebaseerd op de aanwezigheid van dijken waarvan de oorsprong teruggaat tot in de Late-Middeleeuwen.

Ten westen van Monnickendam is een regionaal onderzoek gedaan naar de effecten van grondwaterpeilverlaging voor de conservering van archeologisch waardevolle terreinen zoals veenterpen binnen ruilverkavelingsgebieden (onderzoekmeldingsnr. 4728; onderzoeksnr. 1249).

3.6 Verwachte archeologische waarden

Op basis van feit dat de locatie deel uit maakt van historische stadskern van Monnickendam, waarvan de oorsprong teruggaat tot in de Late-Middeleeuwen, en de onderzoeken en waarnemingen in de omgeving van de locatie, kan gesteld worden dat de kans op de aanwezigheid van archeologische waarden groot is.

Eventueel aan te treffen archeologische waarden zullen daarbij dan uit de Late-Middeleeuwen en/of de Nieuwe Tijd dateren en waarschijnlijk bestaan uit (pre-)stedelijke bebouwingssporen, ophogingspakketten en nederzettingsafval.

In de onderliggende natuurlijke afzetting zijn gezien de vormingsgeschiedenis geen archeologische waarden te verwachten. De Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW), die zich baseert op de geologische ondergrond, geeft voor de buiten de stad gelegen

onbebouwde gebieden ook een lage tot zeer lage kans m.b.t. de aanwezigheid van archeologische waarden aan.

4. Booronderzoek

Conform het Plan van Aanpak (PvA, Van der Zee 2006) is aansluitend op het bureauonderzoek een inventariserend veldonderzoek door middel van grondboringen verricht.

4.1 Werkwijze

Tijdens het booronderzoek zijn handmatig vier grondboringen uitgevoerd. De locaties van de boringen zijn dusdanig gekozen dat een zo compleet mogelijk beeld van de ondergrond van het terrein verkregen kon worden (afb. 2). De boringen zijn, indien mogelijk, doorgezet tot een einddiepte van minimaal 2,00 m - mv. Als gevolg van ondoordringbaar materiaal konden de boringen 3 en 4 evenwel niet dieper doorgezet worden dan respectievelijk 1,20 en 1,00 m - mv. Eén boring (nr. 1) is ten behoeve van het verkrijgen van gegevens over de diepere ondergrond, doorgezet tot een einddiepte van 4,00 m - mv.

Bij het boren is voor de bovengrond gebruik gemaakt van een Edelman-boorkop met een diameter van 7 cm. Voor de pakketten rond en onder de grondwaterspiegel, circa 1,60 m - mv (circa 0,10 m - NAP), is gebruik gemaakt van een guts met een diameter van 3 cm.

De boorkernen zijn met het blote oog geïnspecteerd op de aanwezigheid van archeologische indicatoren, zoals houtskool, (verbrand) bot, aardewerk, vuursteen e.d.

De X- en Y-waarden van de boorlocaties zijn ingemeten met behulp van een meetlint en gekoppeld aan op en rond de locatie aanwezige bebouwing. De Z-waarde is bepaald door middel van een waterpasinstrument. Hierbij is gebruik gemaakt van een nabijgelegen NAP-bout. Deze bout, met peilmerk 025F0050, bevindt zich in gevel van een woning aan het Noordeinde 138. De hoogte ervan bedraagt 2,722 m + NAP en is in 1997 voor het laatst gecontroleerd.

Uit de aldus verkregen hoogtematen en veldwaarnemingen blijkt dat het onderzoeksgebied, in zuidelijke richting afhelt. De maaiveldhoogte ligt tussen de 1,37 m + NAP en 1,69 m + NAP. Vanwege de ligging van de onderzoekslocatie in een bebouwde omgeving is de hoogte sterk beïnvloed zijn door de huidige inrichting en ophoging van het terrein.

Bij het digitaliseren van de veldgegevens is gebruik gemaakt van het programma AutoCad 2000. De resultaten van de boringen zijn vastgelegd in een digitaal bestand (Quatro-pro 9, uitwisselbaar met Excell).

4.2 Resultaten

Geologie

Aan de hand van de boorresultaten kan een ideaalprofiel samengesteld worden, waarbinnen twee eenheden onderscheiden kunnen worden. Deze worden in het onderstaande van oud naar jong besproken (afb. 3).

Eenheid 1, de onderste eenheid, is in de boringen 1 en 2 aangetroffen. De bovengrens ervan ligt op respectievelijk 0,38 m + NAP en 0,23 m - NAP. De onderzijde is niet bereikt, maar dikte bedraagt minimaal 2,90 m.

De eenheid wordt gekenmerkt door een heterogene lithologische opbouw, bestaande uit cm tot decimeter dikke pakketten zwak siltige klei, zwak siltig zand en veen. De klei heeft een geringe consistentie. Het materiaal is soms humusarm, maar ook sterk humeuze kleipakketten komen voor. De onderste pakketten bevatten verspoelde veenbrokjes alsmede riet- en houtfragmenten. Voorts zijn ook schelpfragmenten aangetroffen. De kleur van de klei varieert van licht grijs tot donker grijs. Het zand is humusarm, grijs van kleur en bevat eveneens verspoelde veenbrokjes. Het veen is tamelijk compact en wordt gedomineerd door riet en houtresten.

Bij boring 1 zijn verspreid in de eenheid, met name in de kleipakketten, baksteenkrumels, een mortelbrokje, een fragment bot en een aardewerkkrumel aangetroffen. Dergelijk materiaal ontbrak bij boring 2.

De interpretatie van eenheid 1 is niet geheel duidelijk. Het in de lagen waaruit eenheid 1 is opgebouwd aanwezige vondstmateriaal, evenals de klusterige samenstelling van de veenpakketten, lijkt te wijzen op een menselijke beïnvloeding. Op basis hiervan zou gedacht kunnen worden aan een interpretatie van eenheid 1 als een aanplempingspakket ten behoeve van de aanplemping van een deel van het Monnickendammer Gat in het kader van een uitbreiding van de daaraan gelegen haven en kades.

Niettemin kan een natuurlijke vorming voor eenheid 1 niet uitgesloten worden. Op basis van de landschappelijk ligging van de onderzoekslocatie en de lithologische samenstelling van eenheid 1 gaat het dan om afzettingen die tijdens overstromingen van de Zuiderzee zijn gevormd. De voornaamste aanwijzingen hiervoor zijn dan de lithologische afwisselingen en de aanwezigheid van verspoeld materiaal, zoals veen. Het voorkomen van baksteenkrumels wijst er dan in dat geval op dat het om relatief 'jonge' afzettingen, gaat.

Met betrekking tot de interpretatie van eenheid 1 kan gewezen worden op de overeenkomst die deze vertoont met pakketten die tijdens een booronderzoek elders in de historische kern van Monnickendam zijn waargenomen (onderzoeksmeldingsnr. 13134; Wullink 2005). Ook daar kon was geen eenduidige interpretatie van de aangetroffen sedimenten mogelijk en kon niet vastgesteld worden of de ter plaatse aanwezige veenlagen verslagen of opgebracht waren (Wullink 2005).

Vooralsnog wordt er op basis van de verkregen gegevens vanuit gegaan dat eenheid 1 geïnterpreteerd moet worden als een onderdeel van een aanplempingspakket.

Eenheid 2, die eenheid 1 afdekt, betreft een matig tot sterk baksteen-/puinhoudend zandpakket. De dikte varieert van 1,10 tot 1,60 m. In de boringen 3 en 4 is op een diepte van respectievelijk 1,20 m - mv (0,49 m + NAP) en 1,00 m - mv (0,39 m + NAP) gestuit op ondoordringbaar materiaal. In boring 3 zijn direct onder het maaiveld klinkers aangetroffen. Het zand waaruit de eenheid is opgebouwd is met uitzondering van de boring 3 alsmede de toplaag in boring 2 humusarm. Het bevat kiezels en plaatselijk zeer veel schelpgruis. In het pakket zijn, behalve baksteenfragmenten en bouwpuin, ook fragmenten mortel, sintel, aardewerk- en tegelfragmenten en metaal aangetroffen (vondstnrs. 06037.1 t/m 06037.4).

Op basis van de zandige samenstelling en het vondstmateriaal, voor het grootste gedeelte bouw materiaal, wordt eenheid 2 als een (sub)recent ophogingspakket geïnterpreteerd. Vermoedelijk is in de boringen 3 en 4 gestuit op muurwerk. Mogelijk was de aan de kant van de Grote Noord, in lijn met de huidige gevels, bebouwing aanwezig, die later is gesloopt en waarvan de resten over de onderzoekslocatie zijn verspreid.

Archeologie

In eenheid 1 zijn bij boring 1 verspreid in het pakket baksteenkrumels, bot en mortel aangetroffen. Het fragment aardewerk is vanwege zijn geringe grootte helaas niet dateerbaar. Op basis van de aanwezigheid van baksteen wordt vooralsnog uitgegaan van een datering in de Late-Middeleeuwen en/of Nieuwe Tijd.

In eenheid 2, het (sub)recente ophogingspakket, zijn, naast niet nader te determineren fragmenten bouwpuin, ook enkele aardewerkscherven (vondstnrs. 06037.1 t/m 06037.4) en een metalen nagel (vondstnr. 06037.4) verzameld. Het aardewerk, vijf fragmenten roodbakkerend aardewerk, kan op basis van de uitvoering in de periode van de 17de tot en met de 19de eeuw gedateerd worden. De metaalvondst betreft een nagel, die niet nauwkeurig gedateerd kan worden. De bovengenoemde vondsten hebben vanwege de ligging in een (sub)recent opgebracht pakket evenwel geen archeologische betekenis.

5. Conclusie

Monnickendam behoort geologisch gezien tot het 'Zuiderzeegebied' en de geologische ondergrond bestaat uit veenpakketten (Hollandveen Laagpakket, Nieuwkoop Formatie) afgedekt door klei (Laagpakket van Walcheren, Naaldwijk Formatie), die tijdens overstromingen vanuit de toenmalige zee is gevormd.

Aan de monding van het veenriviertje de Ee werd in de Late-Middeleeuwen de nederzetting gesticht, die in de daarop volgende eeuwen zou uitgroeien tot het huidige Monnickendam. Het gebied waarbinnen de in dit rapport besproken onderzoekslocatie is gelegen werd vermoedelijk aan het begin van de 15de eeuw tijdens één van de uitbreidingen aan de stad toegevoegd.

Vandaag de dag is op basis van de bekende historische en archeologische gegevens de gehele kern van Monnickendam aangemerkt als een monument van hoge archeologische waarde. Tot dusver uitgevoerd onderzoek heeft uitgewezen dat hier sporen uit de Late-Middeleeuwen en/of Nieuwe Tijd verwacht mogen worden.

Op de in dit rapport besproken locatie is tijdens het booronderzoek op een diepte van 0,38 m + NAP tot 0,23 m - NAP de top van een heterogeen samengesteld grondpakket aangetroffen, eenheid 1. Het pakket, bestaande uit verschillende veen-, klei- en zandlagen, heeft een minimale dikte van 2,90 m en verspreid in het pakket zijn bij boring 1 baksteenkrumels, mortel, een klein fragment bot en een fragment aardewerk aangetroffen.

De interpretatie van eenheid 1 is niet geheel duidelijk. Op basis van het aangetroffen vondstmateriaal, evenals de kluitige samenstelling van de veenpakketten, wordt echter uitgegaan van een interpretatie van eenheid 1 als een aanplempingspakket ten behoeve van de aanplemping van een deel van het Monnickendammer Gat in het kader van een uitbreiding van de daaraan gelegen haven en kades.

Het in het pakket aangetroffen fragment aardewerk is vanwege zijn geringe grootte helaas niet nauwkeurig dateerbaar. Op basis van de aanwezigheid van baksteen wordt vooralsnog uitgegaan van een datering van de aanplemping in de Late-Middeleeuwen en/of Nieuwe Tijd.

Bovengenoemd aanplempingspakket wordt afgedekt door een 1,10 tot 1,60 m dikke (sub)recente ophoging bestaande uit sterk baksteen-/puinhoudend zand, eenheid 2. In dit pakket zijn, naast fragmenten bouwpuin, ook enkele aardewerkfragmenten aangetroffen, die in de periode van de 17de tot en met de 19de eeuw gedateerd kunnen worden. De archeologische betekenis van de vondsten is vanwege een ligging in een verstoord pakket evenwel gering.

In de boringen 3 en 4, die op het oostelijk deel van de locatie verricht zijn, is op respectievelijk 1,20 en 1,00 m - mv verder gestuit op ondoordringbaar materiaal, mogelijk (restanten van) muurwerk. Gezien de grote hoeveelheid baksteen in de bovengrond kan niet uitgesloten worden dat het hier gaat om sloopresten van voormalige bebouwing op of in de nabijheid van de onderzoekslocatie.

Samenvattend kan gesteld worden dat op de locatie op een diepte van 0,38 m + NAP tot 0,23 m - NAP waarschijnlijk de top van een aanplempingspakket is aangesneden. De datering van deze mogelijke aanplemping van het Monnickendammer Gat ligt vermoedelijk in de Late-Middeleeuwen en/of Nieuwe Tijd. In het aanplempingspakket kunnen zich mogelijk vondsten bevinden, die het moment van aanplempen nader kunnen dateren en een inzicht geven in de materiele cultuur van de bewoners van Monnickendam door de tijd heen.

6. Advies

Tijdens het onderzoek is op de locatie op een diepte van 0,38 m + NAP tot 0,23 m - NAP waarschijnlijk de top van een aanplempingspakket aangesneden. De datering van deze mogelijke aanplemping van het Monnickendammer Gat ligt vermoedelijk in de Late-Middeleeuwen en/of Nieuwe Tijd. In het aanplempingspakket kunnen zich mogelijk vondsten bevinden, die het moment van aanplempen nader kunnen dateren en een inzicht geven in de materiele cultuur van de bewoners van Monnickendam door de tijd heen.

Bij de aanleg van de fundering van de nieuwbouw op de locatie, die tot minimaal 0,31 m - NAP zal reiken, zal de top van de aanplempingslaag aangesneden worden.

Aanbevolen wordt daarom de aanleg van de fundering archeologisch te begeleiden.

De keuze voor archeologische begeleiding is daarbij gebaseerd op het feit dat het hier zeer waarschijnlijk gaat om een aanplempingspakket in het Monnickendammer Gat waarin of waarop zich geen verdere bewoningsporen uit de Late-Middeleeuwen bevinden. Bovendien zal, met uitzondering van de aan te leggen schuur, de locatie van de voorgenomen nieuwbouw gelijk vallen met de locatie van de huidige bebouwing. Zeer waarschijnlijk is bij de aanleg van de huidige bebouwing, vermoedelijk begin 20ste eeuw, de grond ter plaatse reeds verstoord.

Doel van de begeleiding betreft dan ook in de eerste plaats het vaststellen van de exacte aard van eenheid 1 en het verzamelen van eventueel in de eenheid aanwezig vondstmateriaal ten behoeve van het verkrijgen van een nauwkeurige datering van de eenheid.

Begeleiding houdt in dat geen zelfstandig archeologisch onderzoek wordt uitgevoerd, maar dat, zoals de benaming aangeeft, de werkzaamheden van de civieltechnisch aannemer archeologisch begeleidt worden. Van belang daarbij is dat de werkwijze en planning van de voorgenomen ontwikkeling en de noodzakelijke werkzaamheden in het kader van de archeologische begeleiding goed op elkaar worden afgestemd.

Literatuur

ANWB, 2004: *Topografische Atlas Noord-Holland 1:25.000*, ANWB bv, Den Haag.

Berendsen, H.J.A., 2000: *Landschappelijk Nederland*, Van Gorcum, Assen.

Berendsen, H.J.A., 2004: *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie*. Van Gorcum, Assen.

Berendsen, H.J.A. & Stouthamer, E., 2001: *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*. Koninklijke Van Gorcum, Assen.

DLO-Staring Centrum & Rijks Geologische Dienst, 1993: *Geomorfologische Kaart van Nederland 1:50.000 Blad 24 Zandvoort en 25 Amsterdam*. Wageningen, Haarlem.

KNA, Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, 2005, versie 2.2

Mulder de, E.E.J., Geluk, M.C., Ritsema, I.L., Wetserhof, W.E., Wong, T.E., 2003: *De ondergrond van Nederland*. Wolters-Noordhoff bv, Groningen/Houten, Nederland.

Rappol, M. & Soonius, C.M., 1994: *In de bodem van Noord-Holland, Geologie en archeologie*. Lingua Terrae, Amsterdam

Schilders, E. (red.), 2005: *Grote Historische topografische Atlas ± 1905 Noord-Holland 1:25.000*, Nieuwland, Tilburg.

Wolters-Noordhoff Atlasproducties 1990: *Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000 Deel 1 West-Nederland 1839-1859*, Groningen.

Wullink, A.J., 2005: *Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van bureau- en booronderzoek, aan de Bloemendaal te Monnickendam, gemeente Waterland (N.-H.)*, ARC-rapporten 2005-74, Geldermalsen.

Zee, R.M. van der, 2006: *Plan van Aanpak voor de uitvoering van een archeologisch vooronderzoek op de locatie 'Gooische Kaai 16' te Monnickendam, gemeente Waterland, provincie Noord-Holland, document Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau, Amsterdam*.

Verantwoording

Afbeeldingen

afb. 1: Locatie onderzoek, Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau

afb. 2: Onderzoeksgebied en boorlocaties, Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau

afb. 3: Boorstaten, Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau

Bestanden

06037.standaardrapport.definitief.wpd

06037.standaardrapport.afbeelding01.def.wpd

06037.standaardrapport.afbeelding02.def.dwg

06037.standaardrapport.afbeelding03.def.dwg